

Ali Kemal (1869-1922)

Gazeteci, yazar, siyasetçi

İstanbul'un Süleymaniye semtinde doğdu. Asıl adı *Ali Rıza*'dır. Vatan şairi *Namık Kemal*'e hayranlığı sebebiyle yazılarında Ali Kemal imzasını kullandı, bu isimle tanındı. Babası, Çankırı'nın Karapazar nahiyesi Kalfat köyü (Bugün Orta ilçesine bağlı Kalfat beldesi)'nde doğan, İstanbul'a geldikten sonra balmumu ticareti yapan, Mumcular Kethüdası *Hacı Ahmed Efendi*'dir.

Kaptanpaşa Rüştiyesi'nden sonra Mülkiye Mektebi'ne girdi. Mülkiye'de okurken çeşitli gazete ve dergilerde yazı ve şiirleri yayımlandı. 12 Şubat 1886'da *İbrahim Fehim* ile birlikte *Gülşen* adlı edebiyat dergisini çıkardı. Eğitimini yarım bırakarak Fransızcasını ilerletmek amacıyla 1887'de Paris'e gitti, oradan Cenevre'ye geçti. Yurt dışında iken İstanbul'daki çeşitli gazetelere imzasız yazılar gönderdi.

1888'de İstanbul'a dönerek yarım bıraktığı eğitime devam etti. Avrupa'da gördüklerinden etkilenip bir öğrenci derneği kurdu. Dernek, yaklaşık bir ay sonra bir baskın sonucu kapatıldı. Mülkiye Mektebi'nin son sınıfında iken "*Mütâlea*" isimli tercüme yazılardan oluşan bir dergi çıkardı. Dergi ilk sayısında toplatıldı ve kapatıldı. Yeniden bir dernek kurma girişiminde bulununca tutuklandı. Yaklaşık dokuz ay hapiste kaldıktan sonra Temmuz 1889'da bin kuruş maaşla valilik emrinde memur unvanıyla Halep'e sürgün edildi.

Halep'te bir yandan Arapça, hadis ve tefsir dersleri aldı, bir yandan da Halep İdâdîsi'nde tarih ve edebiyat dersleri verdi; İdâdî Müdürlüğü ve Maârif Müdür Vekilliği görevlerinde bulundu. Bu arada edebiyatla da ilgilendi. "*İki Hemşire*" ve "*Çölde Bir Sergüzeşt*" romanlarını yazdı. Fransız yazar Marcel Prévost'dan yaptığı "*Muâşıkın İtirâfâtı*" adlı tercümesi *Saâdet* dergisinde tefrika edildi. Edebiyat dergisi *Mektep*'e yazılar gönderdi. "*İlm-i Ahlâk*" adlı kitabı Maârif Nezâretinin açtığı yarışmada birincilik kazandıysa da sürgünde olduğu anlaşılınca ödül alamadığı gibi İdâdî Müdürlüğü ve Maârif Müdür Vekilliği görevlerinden ayrılmak zorunda kalarak Vilâyet Tercümanlığına getirildi.

1895'te hava değişimi izniyle İstanbul'a döndü. Yeniden sürgüne gönderilmesi için hazırlık yapıldığını öğrenince Paris'e gitti. Burada Jön Türklerle temas kurdu. *Ahmet Rıza* döneminde mesafeli durduğu cemiyete Mülkiye'den hocası *Mizancı Murat*'ın başkanlığı döneminde üye oldu. *Mizancı Murat*'ın başkanlıktan istifasından sonra Jön Türk hareketinden ayrıldı. Paris'te bulunduğu sırada geçim darlığı çekince Padişah II. *Abdülhamit*'in Jön Türk hareketini takip etmek üzere Paris'e gönderdiği serhafiye *Ahmet Celâleddin Paşa* ile bağlantı kurdu ve jurnaller gönderdi. Bunun karşılığında hem yazı yazmasına izin verildi hem de kendisine sefaret kâtipliği maaşı tahsis edildi. Bu gelişmeler, Jön Türklerin kendisine kuşkuyla bakmasına yol açtı. Jön Türkler'e karşı "*Teâvün*" isimli bir cemiyet kurmak istediysen de başarılı olamadı. Bir Türk okulu açma düşüncesini de gerçekleştirilemedi. Paris Talebe Müfettişliği yaptı. 1897'de Brüksel Elçiliğinde ikinci kâtipliğe atandı. Görevine gelmediği için müstâfî sayılacağı bildirildiyse de maaşını almaya devam etti. Yarım bıraktığı yüksek öğrenimini tamamlamaya çalışırken, İstanbul'daki *İkdam* gazetesine Paris izlenimlerini aktardı; *Mâlûmat*, *Mütâlaa*, *Osmanlı*, *Servet* ve *Pul* dergilerine yazılar gönderdi. *İkdam*'da kendisininmiş gibi gönderdiği bazı yazıların Fransız basınından alıntı olduğunu ileri süren *Hüseyin Cahit (Yalçın)* ile polemik yaşadı. İntihal iddiaları yüzünden yazı yazması yasaklandı. 29 Haziran 1899'da Siyasal Bilgiler'den (*École Libre des Sciences Politiques*) iyi derece ile mezun oldu. Yazı ve memuriyet hayatı sona erince Ekim 1900'de *Ahmed Celâleddin Paşa*'nın eşinin çiftliğini yönetmek üzere Mısır'a gitti. Mısır'da iken daha ziyade *Mahmut Muhtar Paşa*'nın çiftliği ile meşgul oldu.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar kaldığı Mısır'da bir yandan çiftlik yönetirken bir yandan da yazı hayatını sürdürdü; *Mecmuâ-yı Kemal'i* ve *Türk* gazetesini çıkardı. 1903 yılında yaz tatili için gittiği Londra'da *Winifred Brun* adlı İngiliz hanımla evlendi. Bu evliliğinden *Selma* ve *Osman* adlı iki çocuğu dünyaya geldi.

Çiftlik işleri bozulunca II. Meşrutiyet'in ilanından bir kaç gün önce İstanbul'a döndü. İstanbul'a döner dönmez Padişah *II. Abdülhamid*'in huzuruna çıktı. Padişahın iltifatlarını ve verdiği paraları kabul etmesi, İttihatçıların tepkisine yol açtı. Kendisine önerilen Peşte Şehbenderliği (konsoloslugu) görevini kabul etmedi, *İkdam* gazetesinde başyazarlığa başladı. *Osmanlı Ahrar Fırkası*'na girerek siyasete atıldı. İstanbul'da yapılan mebus seçiminde *İttihat ve Terakkî* adayı Hariciye Nazırı *Rifat Paşa*'ya yenildi. *İttihat ve Terakkî Cemiyeti*'ne yönelik eleştirileri *Hüseyin Cahit* ile yeniden polemik yaşamasına sebep oldu. Bu arada Mülkiye'de dersler verdi. *Serbestî* gazetesi başyazarı *Hasan Fehmi Bey*'in öldürülmesinin ertesi günü olan 7 Nisan 1909'da Mülkiye'de yaptığı konuşmanın etkisinde kalan öğrenciler katillerin yakalanması taleplerini iletmek üzere *Bâb-ı Âli*'ye yürüdüler. Cenaze töreni sırasında meydana gelen olaylar 31 Mart ayaklanmasına dönüştü (13 Nisan 1909). Yapılanları tasvip etmediğini açıklasa da olayın sorumluları arasında gösterildi. Selanik'ten gönderilen *Hareket Ordusu* girmeden İstanbul'dan ayrılarak Londra yakınlarındaki Bournemouth'a yerleşti. Burada iken sık sık Paris'e gitti. Paris'te *Kürt Şerif Paşa* ile birlikte *Yeni Yol* adında bir dergi çıkardı. Bir süre sonra eşi ve kızını da yanına aldırdı. Ancak İngiliz eşi, ikinci çocuğu Osman'ın doğumunun ardından hayatını kaybetti. Kederini, ölen eşi *Winifred*'i anlattığı biyografik roman *Fetret*'te yer alan şu dizelerde aktardı:

Hemrâhım idin bu yolda ey mâh!

Hemrâhını terk eder mi hemrâh?

İttihat ve Terakkî'nin iktidardan uzaklaşmasından sonra çıkarılan 1912 affının ardından, çocuklarını anneanneleri *Margaret Johnson*'un yanında bırakarak İstanbul'a döndü. *İkdam* gazetesinde başyazar olarak yazılarına devam etti. Ancak altı ay sonra *Bâb-ı Âli* baskınının ardından İttihatçılar yeniden iktidara gelince Viyana'ya sürüldü. Üç ay sonra izinle İstanbul'a döndü. 14 Kasım 1913'te *Peyâm* gazetesini çıkardı. İlk başyazısı "*Peyâmımız, Merâmımız*" başlığını taşıyordu. Mülkiye'deki hocalığı da geri verilmişti. Tophane Müşiri ve Askerî Mektepler Nâzırı *Zeki Paşa*'nın kızı *Sabiha Hanım* ile evlendi. Bu evliliğinden *Zeki* adında bir oğlu dünyaya geldi.

İttihat ve Terakkî hükümeti yeniden iktidara gelince 22 Temmuz 1914'te gazetesi kapatıldı ve yazı yazması yasaklandı. Siyasetle ilgilenmeyip öğretmenlik ve tüccarlıkla geçinmeye çalıştı. Basın üzerinde baskıların azalmasından sonra Ekim 1918'de *Sabah* gazetesinde başyazar oldu. *Mondros Ateşkes Antlaşması*'nın imzalanmasından sonra 14 Ocak 1919'da yeniden faaliyete geçen *Hürriyet ve İtilâf Partisi*'nde Genel Sekreter oldu. O dönemde İttihatçıların uyguladığı Ermeni politikasına karşı çıktı. 4 Mart 1919'da kurulan Birinci *Damat Ferit Paşa* hükümetinde Maârif Nâzırlığı (Eğitim Bakanlığı), ikinci *Damat Ferit Paşa* hükümetinde ise Dâhiliye Nâzırlığı (İçişleri Bakanlığı) yaptı. Bu görevde iken *Kuvâ-yı Milliye* ve *Mustafa Kemal Paşa* aleyhine emirler yayımladı. *İngiliz Muhipler Cemiyeti*'nin kurucularından birisi oldu. Harbiye Nâzırı *Şevket Turgut Paşa* ile yaşadığı sert tartışmanın ardından *Damat Ferit Paşa* ile ilişkileri bozuldu ve 26 Haziran 1919'da bakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı.

Bu arada Dârülfünûn'da ders vermeye devam etti. 1922 Mart ayında öğrencilerin tepkileri üzerine 3 Eylül 1922'de Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) kararıyla azledildi.

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra gazeteciliğe döndü. 1 Ocak 1920'de *Peyâm* gazetesi ile ve *Mihran Efendi*'nin sahibi olduğu *Sabah* gazetesinin birleşmesiyle kurulan *Peyâm-ı Sabah*'taki başyazarlarında *İttihat ve Terakkî*'nin devamı olarak

gördüğü Milli Mücadele hareketi aleyhinde yazılar yazdı. Bu yüzden muhalifleri “*Artin Kemal*” lakabını taktı. Eylül ayının ilk günlerinde *Ankara İstiklal Mahkemesi*’nce yazı yazması yasaklandı. İzmir’in kurtulduğu 9 Eylül’de yazdığı “*Türk’ün Bayramı*” ve 10 Eylül 1922’de kaleme aldığı “*Gayelerimiz Bir İdi ve Birdir*” başlıklı yazılarında Milli Mücadele’nin başarısını kabullendi. Ancak ertesi gün, gazetenin sahibi *Mihran Efendi* tarafından gazeteden uzaklaştırıldı.

Ekim ayının sonlarında Ankara hükümeti, İstanbul polisinden, *Ali Kemal*’in tutuklanıp yargılanmak üzere Ankara’ya gönderilmesini istedi. 5 Kasım 1922 günü, Teşkilât-ı Mahsusa ve İstanbul Emniyeti’ne mensup sivil giyimli görevliler tarafından Beyoğlu’nda tıraş olduğu berber dükkânından alınarak Ankara’ya gönderilmek üzere fırtınalı bir gecede motorlu tekne ile İzmit’e götürüldü ve bölge komutanı **Sakallı Nureddin (Konyar)Paşa**’ya teslim edildi. Burada sorgu hakimliği yapan yedek subay *Necip Ali (Küçükka)*’nın sorularını cevaplandırırken Milli Mücadele’nin başarılı olacağını tahmin edemediğini, uzun süre yurt dışında olduğu için Türk Milleti’ndeki mücadele ruhu ve büyük yaşama gayretini bilemediğini, ancak vatanını sevdiğini söyledi. *Nureddin Paşa*’nın emri ile komutanlık binası önünde toplanan devşirme kalabalığın önüne çıkarıldı. Gale yana getirilen kalabalık tarafından, taşlar ve sopalarla linç edilerek öldürüldü. Çıplak vücudu ayaklarına ip bağlanarak sokaklarda dolaştırıldı. Üzerine “*Hain-i din ve vatan Artin Kemal*” yazılı bir yıfta asılı beyaz gömlek giydirilen cesedi, trenle **Lozan Konferansı**’na giden **İsmet Paşa**’nın görmesini sağlamak amacıyla *İzmit* istasyonunda bir sehpaye asıldı. *İsmet Paşa*’nın bu duruma tepki göstermesi üzerine cesedi kaldırılarak *İzmit* dışında açılan bir çukura gömüldü. Taş veya benzeri bir işaret konulmadığından uzun süre belirlenemeyen mezarı, 1950’li yıllarda ortaya çıkarıldı. Feci ölümü, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk* tarafından cinayet olarak nitelendi ve tasvip görmedi. *Sadi Borak*, *Kudret* gazetesinde 21 bölüm halinde yayımlanan “*Ali Kemal Faciası*” başlıklı tefrikada bu acı olayı öykü diliyle anlatır. *Şükran Kurdakul*’un “*Kurtuluşstan Sonra*” isimli kitabında yer alan “*Artin Kemal*” başlıklı hikâyede de bu olay işlenir.

2005’te adının Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından “*Şehit Gazeteciler*” listesine alınması çeşitli tartışmalara sebep olunca listenin adı “*Öldürülen Gazeteciler*” olarak değiştirildi.

İkinci eşi *Sabiha Hanım* 5 Kasım 1990’da İstanbul’da vefat etti. Oğlu *Zeki Kuneralp* (1914-1998) dönemin Cumhurbaşkanı *İsmet İnönü*’nün özel izniyle girdiği Dışişleri Bakanlığında çeşitli görevlerde bulundu, büyükelçilik ve müsteşarlık yaptı; Madrid Büyükelçisi iken Ermeni Terör Örgütü ASALA tarafından gerçekleştirilen suikastte eşi *Necla Kuneralp*, bacanağı *Beşir Balcıoğlu* ve İspanyol şoförü *Antonio Torres* hayatını kaybetti.

Torunlarından Büyükelçi *Selim Kuneralp*, üst düzey görevlerde bulunduğu Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çalışmasını sürdürürken, *Sinan Kuneralp*, İstanbul’da yayıncılık yapıyor. Adı *Wilfred* olarak değiştirilen ve kendisini büyüten anneannesi *Margaret Johnson*’ın soyadını alan, İngiliz eşi *Winifred*’den doğan oğlu *Osman* (1907-1992), İngiliz Kraliyet Ordusunda pilot subay olarak İkinci Dünya Savaşı’na katıldı ve üstün hizmet madalyası aldı. Torunu *Stanley Johnson*, İngiltere Parlamentosunda *Muhafazakâr Parti*’den milletvekilliği yaptı. Onun oğlu olan *Boris Johnson* 1 Mayıs 2008’de *Muhafazakâr Parti*’den Londra Belediye Başkanı seçildi.

Ali Kemal, hareketli hayatına bir çok eser sığdırdı. Ancak siyasî alandaki muhalif çizgisi yüzünden vatana ihanetle suçlanması, edebî alandaki başarılarını gölgeledi. Şiirlerinde *Muallim Naci*’nin üslûbunu izlerken romanlarında realist bir yaklaşım benimsedi.

Bazı eserleri:

Bir Mahkûmun İzdivâcı Yahut İstakad Köprüsü Cinayeti (çeviri roman), *Bir Muâşıkın İtirafâtı* (çeviri roman), *Kadın*

Mektupları (çeviri roman), *Jülyet'in İzdivâcı* (çeviri roman), *Sorbon Dârülfünûnunda Edebiyât-ı Hakîkiye Dersleri, Paris Musâhabeleri, Mes'ele-yi Şarkıyye-Medhal, Tarih-i Siyasî* (çeviri) *Yıldız Hatırât-ı Elîmesi* (hikâye), *Bir Safha-i Tarih, İki Hemşire* (Roman), *Çölde Bir Sergüzeşt* (Roman), *Bir Safha-i Şebâb* (roman-iki Hemşire ve *Çölde Bir Sergüzeşt* bir arada), *Muterizlere Ecvibe-i Müskite, Tunus* (gezi yazısı), *Fetret* (biyografik roman), *Ricâl-i İhtilal: Condorcet, Saint-Just, Danton, Robespierre, İlm-i Ahlâk* (ders kitabı), *Râşid Müverrih mi Şair mi?*, *Târih-i Siyasî, Ömrüm* (yaşamöyküsü).

Hilmi BENGİ

KAYNAKÇA

AFYONCU, Erhan, "Dedesini Linç Ettik, Torunu Londra Belediye Başkanı", **Bugün**, İstanbul, 4 Mayıs 2008.

AKÇURA, Yusuf Ziya, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Kilit Yayınları, Ankara 2011.

AKKAYMAK, Ebubekir, **Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

Ali Kemal, **Ömrüm**, Yay. Haz. Zeki Kunalp, İsis Yayıncılık, İstanbul 1985.

Ali Kemal, **Toplu Yazıları (1908-1909)**, Yay. Haz. Safiye Kıranlar, İsis Yayıncılık, İstanbul 2010.

APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

ATAY, Falih Rıfki, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004.

BENGİ, Hilmi, **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000.

BEYATLI, Yahya Kemal, **Siyasî ve Edebî Portreler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

BORAK, Sadi, **İktidar Koltuğundan İdam Sehпасına-Yakın Tarihimizde Siyasi Cinayetler ve İdamlar**, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1962.

ÇUKUROVA, Bülent, "Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri", **Atatürk Yolu**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, C VI, S 23, Ankara 1999.

DÜNDAR, Can, "Peki Sonra Ne Oldu Ali Kemal'e", **Milliyet**, İstanbul, 2 Mart 2002.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Ali Kemal'in Acıklı Sonu", **Türkiye**, İstanbul, 7 Mayıs 2008.

EMİL, Birol, **Mizancı Murad, Hayatı ve Eserleri**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1979.

GEZGİN, Faruk, **Ali Kemal: Bir Muhalifin Hikâyesi**, İSİS Yayıncılık, İstanbul 2010.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahideddin Mütâreke Gayyâsında**, Sebil Yayınları, İstanbul 1969.

GÜRKAN, Kâzım İsmail, **Darülfünun Grevi**, Harman Yayınları, İstanbul 1971.

HÜR, Ayşe, "Resmî Tarihin Ünlü Haini: Ali Kemal", **Taraf**, İstanbul, 11 Nisan 2008.

KARAVELİ, Orhan, **Ali Kemal, “Belki, de Bir Günah Keçisi!”**, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

NUR, Rıza, **Hayat ve Hatıratım 1-2-3**, Yay. Haz. Abdurrahman Dilipak, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZSOY, Osman, **Gazetecinin İnfazı (Ali Kemal)**, Timaş Yayınları, İstanbul 1997.

SOYSAL, İlhami, **Kurtuluş Savaşı’nda İşbirlikçiler**, Gür Yayınları, İstanbul 1985.

YALÇIN, Soner, “Gazeteci Ali Kemal’i Gizlice Nasıl Kaçırdık?”, **Hürriyet**, İstanbul, 8 Haziran 2008.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-kemal-1869-1922/?pdf=3869> adresinden erişilmiştir